

P R E

(Pré)publications

FORSKNING OG UNDERVISNING

Web-tidsskrift for præpublikationer

Afdeling for Fransk, Institut for Sprog, Litteratur og Kultur
Aarhus Universitet

Nummer 193 – November 2009

P U B

Indhold / Sommaire #193

Indhold / Sommaire Side 2

Redaktionen : *I dette nummer* Side 3

Mads Jønsson & Henning Nølke :
Hak i sproget. *Problemer og perspektiver i sætningsanalysen.* Side 4

Rebecca Aaviaaja Stevn:
Fif til oversættelse fra fransk til dansk Side 24

(Pré)publications #193, Århus, november 2009

© forfatterne på samtlige artikler.

I dette nummer

Da (Pré)publications blev genåbnet i september 2008, var det hensigten at det skulle fungere som 'testbane' for såvel nye idéer til lingvistisk forskning som tanker og perspektiver knyttet til undervisningen og de emner der behandles i timerne (fortrinsvis på afdeling for Fransk på AU). I dette nummer er fokus således på undervisningsrelaterede emner, der behandles i to dansksprogede artikler, begge skrevet af folk fra Aarhus Universitet.

Mads Jønsson og Henning Nølke tager i deres artikel udgangspunkt i den sætningsanalyse der gennem længere tid har været en grunddisciplin i faget Grammatik. Ud fra konkrete problemer i øvelsesanalyser og forklaringer fra fagets gængse håndbøger foreslås der i artiklen en række modifikationer af det analysesystem der i en årrække har dannet grundlag for sætningsanalysen på Fransk.

Rebecca Aaviaaja Stevn gennemgår i sin artikel en serie fif til bedre og grundigere oversættelse af franske tekster til dansk. Disse fif grupperes efter perspektiv og emne, og artiklen er en kort guide til at holde andre fænomener for øje end dem der beskrives i ordbøgerne, når man oversætter.

(Pré)publications-redaktionen på nummer 193 bestod af

Merete Birkelund
rommbi@hum.au.dk

Mads Jønsson
frambj@hum.au.dk

Katrine Planque Tafteberg
romkbtj@hum.au.dk

Bidrag kan indsendes elektronisk til et af medlemmerne af redaktionen.

Hak i sproget.

Problemer og perspektiver i sætningsanalysen

Mads Jønsson & Henning Nølke

L'objectif de cet article est double : premièrement, il s'agit d'examiner quelques problèmes concrets d'analyse de phrase et de les résoudre par des modifications à l'appareil d'analyse des grammaires françaises ; deuxièmement, il s'agit d'esquisser les perspectives que pourront produire ces modifications. Les sujets abordés dans le présent travail comportent : la nature des éléments du discours et leurs combinaisons, la valence, ainsi que deux questions particulières concernant des types de constituants mal définis dans la grammaire traditionnelle.

0. Indledning

I globaliseringens tidsalder er viden om fremmede kulturer vigtigere end nogensinde. En væsentlig forudsætning bliver dermed viden om fremmedsprog, hvorved fremmedsprogsundervisningen får en central placering. En helt afgørende del af grundlaget for at kunne deltage i og forstå fremmedsproglig kommunikation er kendskab til det fremmede sprogs grammatik, og for at kunne trænge ind i grammatikkens ofte subtile nuancer bliver et grundigt kendskab til sætningsanalyse afgørende.

Sætningsanalyse er for sprogforskning og -undervisning hvad matematik er for fysikken. Lige som matematik er et helt centralt redskab i fysikken, er sætningsanalyse det i grammatikken; og lige som udviklingen i fysikforskningen medfører stadig større krav til matematikken, stiller udviklingen i sprogforskningen stadig større krav til sætningsanalysen. Og det har vist sig at lige som forskning i matematik undertiden åbner nye muligheder for forståelse af fysikkens love, så muliggør en forbedring af sætningsanalyseredskabet også ofte en bedre forståelse af sproglige fænomener. Jo mere raffinerede redskaber man har, jo bedre produkter kan man udvikle. Det er denne erkendelse der ligger bag vores beskedne forsøg på at arbejde videre med en række analyseproblemer vi er stødt på i forbindelse med undervisningen i grammatik

og ikke mindst de opfølgende diskussioner i det studenterundervisningsforum på Fransk hvor der øves sætningsanalyse o.lign, kendt som *Grammatisk Værksted*.

Når sætningsanalysen således er et af de vigtige redskaber i grammatikundervisningen på ethvert sprogfag, hænger det først og fremmest sammen med at analysen demonstrerer de grammatiske regler og tendenser der bruges en del ressourcer på at lære i praksis. Dermed anskueliggøres disse regler, samtidig med at analysen kan bruges som en slags springbræt fra de teoretiske regler til praktisk sprogproduktion.

Mellem de forskellige grammatiske skoler er der betydelige forskelle på de betingelser der stilles op for at analysere sætninger; men i alle tilfælde gælder det at analysens egne regler – altså retningslinierne for hvilke rammer der er for selve analysen – i forbindelse med sætninger der ikke umiddelbart passer til disse regler, kan hjælpe til at sætte fokus på nogle problemer med selve analysesystemet. I nogle tilfælde i en sådan grad at nogle grundlæggende betingelser for sætningsanalysen måske bør tages op til revision. Desuden er sætningsanalysen generelt et godt udgangspunkt til at indkredse, og naturligvis også gerne løse, grammatiske problemer som er mindre godt beskrevet i grammatikbøgerne, og sætningsanalysen er således ikke blot en god 'startøvelse' inden for grammatikken, men også et effektivt redskab til at komme videre, arbejde i retning af bedre forklaringer af grammatiske fænomener og hente argumenter for disse alternative forklaringer.

Vi vil i denne artikel sætte fokus på nogle problemer vi er stødt på i forbindelse med en række konkrete sætningsanalyser fra grammatikundervisningen og grammatisk værksted på Fransk. Disse konkrete eksempler vil fungere som afsæt for generelle overvejelser i retning af modifikationer af analyseapparatet og måderne at analysere visse elementer på, og derudover også for grundlæggende tanker om disse elementers grammatiske karakter.

Artiklen – og dens fremtidige opfølgere – tager således udgangspunkt dels i nogle konkrete eksempler fra undervisningen som vil føre videre til generelle overvejelser, dels i hyppigt diskuterede emner i forbindelse med sætningsanalyserne, hvor enten konstruerede eksempler eller autentiske eksempler fra undervisningen vil blive benyttet. Af denne grund er artiklen delt op i afsnit efter hvilke emner disse analyser lægger op til at diskutere, hvilket afspejler at

overvejelserne, der har ligget til grund for denne artikel, er opstået i forbindelse med diskussioner af de konkrete eksempler hver for sig.

1. Grundlaget: Sætninger og diskurselementer

Sætningsanalysen tager naturligvis sit afsæt i sætningen¹. At afgrænse sætningerne i en given tekst volder normalt ikke store problemer i første omgang. Det viser sig imidlertid hurtigt at allerede dette trin ikke altid er lige enkelt og i sig selv rejser nogle interessante teoretiske spørgsmål. Lad os derfor prøve at indkredse nogle kriterier der kan anvendes i den praktiske afgrænsning af sætningen.

Den prototypiske sætning er på fransk bygget op omkring en finit forbindelse kaldet **nexus**. Den indeholder altså minimalt et finit verbal og et subjekt. Dertil kan komme en række yderligere elementer som enten er knyttet til subjektet, til verbalet eller til nexusforbindelsen som helhed. Det er denne prototypiske sætning vi normalt tager udgangspunkt i i sætningsanalysen, og da den er ganske hyppig i autentiske skrevne tekster, der som bekendt er grammatikkens typiske analyseobjekt, er denne afgrænsning normalt ikke vanskelig at foretage.

Imidlertid støder vi ofte på strukturer der intuitivt minder om sætninger uden at svare til definitionen på den prototypiske sætning; strukturer der fx er bygget op ligesom sætninger, men som mangler et finit verbal eller et andet væsentligt element. Pedersen et al. (1980; herefter: PSV) taler her om **sætningsemner**, som er "størrelser der udfylder en sætnings plads" uden at være sætninger (s. 45). De definerer dog ikke præcist hvad de mener hermed. Andre grammatikker bruger betegnelsen *ellipse* for størrelser med fx udeladt finit verbal på første analyseniveau, der stadig fungerer på samme måde som en sætning (1a), men *interjektioner* (1b) hører også til blandt sætningsemnerne, som altså er en fællesbetegnelse for elementer der ikke er sætninger, men intuitivt fungerer på samme måde som sætninger².

- (1) a. L'addition, s'il vous plaît
b. Aïe ! / Ouf ! / Oui. / Non.

¹ En helt grundlæggende introduktion til principperne i sætningsanalysen findes hos Nølke (1994a).

² For en grundigere gennemgang af sætningsemnebegrebet og det forhold at sætningsemner 'fungerer som sætninger', se Jønsson (2005).

I visse tilfælde fornemmer vi at flere sætninger, eller evt. sætninger og sætningsemner, hører så tæt sammen at de tilsammen bør danne udgangspunktet for en analyse.

- (2) a. Peut-être, mais pas aujourd'hui. (sætningsemne + sætningsemne)
 b. Oui, je viens plus tard. (sætningsemne + sætning)
 c. Pierre ne vient pas aujourd'hui, il est malade. (sætning + sætning)

Men hvordan er sådanne "udvidelser" bygget op, og hvordan kan sammenhængene mellem delene analyseres? PSV bruger betegnelsen **periode** til at dække visse af sådanne tilfælde. En periode er defineret som et stykke tekst fra punktum til punktum, men denne karakteristisk forekommer utilfredsstillende, da PSV samtidig definerer såvel hovedsætninger som (hoved)sætningsemner som periodekonstituerende – ifølge PSVs definition af periodebegrebet skulle en periode derfor kun kunne indeholde én sætning eller et sætningsemne, og eksemplerne i (2) viser at sproglige strenge fra punktum til punktum kan indeholde to (eller flere) af sådanne elementer. Periode-begrebet fra PSV synes derfor at kræve en omformulering, eftersom (2a-c) ifølge den sproglige intuition samtidig udgør enheder, hvor elementerne kommunikativt fungerer sammen.

Vi mener denne intuition er knyttet til begrebet **ytring** forstået som en *kommunikativ enhed*. Når PSV således taler om et element "som udfylder en hovedsætnings plads", mener de tilsyneladende "som udgør en ytring". Men ytringer kan ikke være sætningsanalysens objekt, for ytringer er konkret forankrede størrelser, medens grammatikken, som vi beskæftiger os med her, tager sit udgangspunkt i sprogsystemet.

I denne fremstilling vil vi derfor foreslå at indføre begrebet **diskurselement** og sige at:

- (3) Udgangspunktet for sætningsanalysen er en streng der tjener som underlag for én ytring.
 Denne formelle størrelse foreslår vi at kalde et *diskurselement*³.

³ Vi burde således strengt taget tale om diskurselementanalyse i stedet for sætningsanalyse. Hele denne diskussion har dog kun relevans for den heuristiske afgrænsning af 'højeste analyseniveau' i konkrete analyser, men næppe i formuleringen af grammatiske regler der for langt de flestes vedkommende tager udgangspunkt i prototypiske sætninger som defineret ovenfor.

Som det i øvrigt gælder helt generelt ved konkrete sætningsanalyser, behandler vi kun det der er relevant for det grammatiske problem som analysen skal tjene til at behandle. På samme måde som *nexus-analysen* af en sætning i subjekt og sætningsprædikat kun finder vej til analyseopgaver i tilfælde hvor flere finitte verber knytter sig til samme subjekt, er der kun brug for begrebet *diskurselement* når flere sætninger eller sætningsemner er knyttet til hinanden i en konkret analyse. Det er bl.a. derfor at afgrænsningen af sætningen oftest ikke volder noget praktisk problem.

I analyser der tager udgangspunkt i talesprog, vil diskurselementerne i noget mindre grad end det er tilfældet i skriftsprog være udfyldt af hele sætninger. Diskursen hænger dog sammen på samme måde når dens elementer udgøres af sætningsemner som når de udgøres af sætninger.

1.1. Diskurselementers funktion og kombination

Det første trin i en sætningsanalyse er almindeligvis at dele den sætning man har med at gøre, op i dele, der hver især udgøres af *konstituent*er, og hvis indbyrdes forhold tildeler disse dele nogle *ledfunktioner* i sætningen. Dette har naturligvis til formål at afgrænse det område der skal analyseres på det såkaldte 'øverste' analyseniveau, og dette niveau er i hvert fald det første vi normalt beskæftiger os med i en sætningsanalyse. Således vil en sætning som denne:

(4) Luc vient certainement demain.

på øverste analyseniveau bestå af fire dele, der indbyrdes har relationer til hinanden, således at vi har at gøre med subjekt (*Luc*), verbal (*vient*), (sætnings)adverbial (*certainement*) og (tids)adverbial (*demain*). En sådan opdeling af en enkelt sætning er sjældent nogen større udfordring⁴, og det er ledfunktionerne på øverste niveau også kun ved særlige konstruktioner (se bl.a. 2.2. nedenfor om valens).

⁴ Naturligvis findes der talrige eksempler, hvor netop opdelingen af sætningen er central for forståelsen af tvetydigheder el.lign., og tilfælde hvor fx klitiske størrelser udgør et eller flere led vil ligeledes kunne deles op på trods af den relativt mindre selvstændighed af disse led.

I forbindelse med analyser af forbindelser af sætninger – eller sætninger i forbindelse med sætningsemner – er der til gengæld nogle bemærkninger at gøre sig vedrørende analyseniveauer og adskillelsen af konstituentter og ledfunktioner. Det gælder eksempler som dette:

(5) Luc vient certainement demain, il a oublié ses livres.

Opdelingerne af sætningerne hver for sig er ikke noget problem, men udfordringen i forbindelse med analyser af eksempler som (5) består i at der i det traditionelle analysesystem ikke er defineret nogen plads til forbindelser som består af selvstændige hovedsætninger kombineret med andre selvstændige hovedsætninger, og analysen mangler således en betegnelse for det indbyrdes forhold der består mellem disse sætninger.

Det er med dette formål for øje at vi ovenfor i (3) har indført begrebet *diskurselement*. Denne betegnelse skal udfylde en tom plads i analysen af ledfunktionerne, for til at starte en analyse med to sætninger kombineret på denne måde vil man på øverste analyseniveau ikke kunne betegne delene som 'sætninger' – det er nemlig en konstituentbetegnelse, og det vi her mangler, er altså den ledbetegnelse der uden at vi analyserer det som et egentligt led inden i sætningen kan betegne denne forbindelse mellem de selvstændige sætninger.

Hvis vi på øverste niveau af en analyse med to selvstændige sætninger i forbindelse med hinanden – fx, som i (5), forbundet med et komma – betegner det øverste niveau en 'sætning', altså konstituentbetegnelsen, kommer analysen til at mangle symmetri. Denne symmetri kan opnås med ledbetegnelsen *diskurselement*. Det drejer sig naturligvis ikke om 'ledfunktioner' i egentlig forstand – disse elementer får deres funktioner rent pragmatisk, idet de bruges til at udføre sproghandlinger – men derimod blot om de overordnede bestanddele der tilsammen udgør diskursen på samme måde som *elementerne*, der udgør et paratagme.

En struktur som (5) består således på øverste analyseniveau af to diskurselementer, der hver især udfyldes af en hovedsætning på konstituentplanet. Disse diskurselementers indbyrdes forhold kan herefter specificeres, bl.a. ved anvendelse af *konnektorer* eller lignende størrelser,

og en sådan kombination, som illustreret i (5'), danner én samlet betydning på et overordnet niveau, idet konnektorerne kombinerer (og specificerer) diskurselementernes betydning (jf. Nølke 2001a):

(5') Luc vient certainement demain, **car** il a oublié ses livres

1.2. Analysens tekstuelle dimension⁵

Der kan foruden de af konnektorer specificerede kombinationsmuligheder bestå en række andre forbindelser mellem diskurselementerne og dele af de konstituenten der udgør dem, fx de anaforiske relationer. Specifikationen af disse relationer mellem diskurselementerne bringer os imidlertid til et punkt, hvor andre discipliner, fx pragmatikken og konnektorgrammatikken, må tage over. Et ekstra analyseniveau som beskriver disse relationer mellem diskurselementerne, kunne således fungere som et bindeled til disse discipliner. Funktioner der har at gøre med relationer mellem diskurselementer, fx anaforer og konnektorer, placeres dermed bedst på et niveau for sig, hvor analysens tekstuelle dimension beskrives. Det drejer sig her om en art 'sammenfletning' af diskurselementerne, som har det formål at illustrere hvordan det inderste niveau af teksten – den simple relation mellem sætninger – er indrettet. De senere års forskning i tekststrukturer og specielt i såkaldt *makrosyntaks* synes tydeligt at vise at der faktisk er et relevant øverste trin for den syntaktiske analyse. Selv om større tekster også indeholder afdækkelige strukturer, så er de kvalitativt af en anden natur, og behandlingen af sådanne 'tekststrukturer' indgår derfor ikke i egentlig sætningsanalyse. Det tekstuelle analyseniveau skal først og fremmest give en mulighed for at illustrere anaforiske relationer og andre sammenhænge, såvel som særlige informationsstrukturelle hensyn⁶.

Analysen af (5') i tekstuelle funktioner ville dermed kunne se således ud:

⁵ Det er vigtigt at bemærke at notationen i analysens tekstuelle dimension kun er et foreløbigt forsøg, og at afgrænsningen af de fænomener der kan behandles i dette lag af sætningsanalysen ligeledes er på forsøgsstadiet. Dette afsnit er således kun en art 'første spadestik' til en tekstuel udvidelse af sætningsanalysen som vi kender den, på baggrund af opdelingen i diskurselementer vi har gennemgået ovenfor. Hos Roulet et al. (2001) arbejdes der særligt med grammatisk diskursanalyse; for et andet eksempel på en grammatik der bruger et tekstuel analyselag, se især Halliday & Matthiessen (2004). Dik (1997) har ligeledes en formel repræsentation af relationer mellem sætninger og anaforiske relationer.

⁶ Se fx Jønsson (2008a) for en demonstration af dette tekstuelle niveau ved analyse af passiv på fransk.

(5'')	Luc vient certainement demain, car il a oublié ses livres							
TXT-I	(A)---	Diskurselement 1 -----			Kon.(a)---	Diskurselement 2 ---		
TXT-k	-----Hovedsætning-----			Konj. ---	Hovedsætning-----			
SYN-I	S	V	Adv.al	Adv.al	(? ⁷)	S	V	Obj.
SYN-k	Prp. Vb.	Adv.	Adv.	Konj.	Prn. Vb.	Subst.synt.		

Notationen (A)-(a) skal angive den anaforiske relation der består mellem pronominet *il* og dets antecedent (*Luc*). Konnektorfunktionen (forkortet med *Kon*) forbinder de to diskurselementer i teksten i (5''), hvilket kan ses på den tekstuelle analyses ledniveau (*TXT-I*), og i det tekstuelle konstituentniveau (*TXT-k*) kan det ses hvilket materiale diskurselementerne og den forbindende størrelse (konnektoren) består af. Herefter kan den syntaktiske analyse af sætningen indledes med det syntaktiske ledniveau (*SYN-I*) og det syntaktiske konstituentniveau (*SYN-k*), som vi kender fra den klassiske sætningsanalyse.

Hvis analysen skal nogle niveauer højere op, er det således en fordel at have etableret så fuldstændig en symmetri som muligt mellem led og konstituenten i selve den grammatiske analyse, og det bindeled som det tekstuelle analyseniveau udgør, giver bedre muligheder for i en sætningsanalyse at forklare eksempelvis hvad det er konnektorerne forbinder en given sætning med, eller demonstrere hvor anaforerne peger hen.

Når både sætninger og sætningsemner, der på lige fod med de fuldt udbyggede sætninger har mulighed for at udfylde diskurselementer, kan analyseres ned i de dele de hver for sig består af, er det som vist hensigtsmæssigt også at kunne placere dem i forhold til hinanden. Selv om fx pragmatikken må anvise egentligt definerede kommunikative funktioner for disse diskurselementer, forbliver selve inddragelsen i analysen af den funktion som sætninger og sætningsemner grundlæggende har – nemlig at være elementer i diskursen – et vigtigt redskab til videre arbejde med sætningerne som dele af en tekst, og dermed til gennem analysen at præcisere sætningens funktion og betydning i større perspektiv.

⁷ Funktionen af konjunktionen *car* er i (5'') specificeret i analysens tekstuelle lag. Det er således tvivlsomt om konjunktionen har nogen syntaktisk ledfunktion i nogen af hovedsætningerne – i lighed med sideordnede konjunktioner i paratagmer, som heller ikke har nogen ledfunktion i nogen af de syntagmer der udgør paratagmets elementer.

I det følgende vil vi dog først og fremmest koncentrere os om diskussioner der har at gøre med de 'indre' led i sætningerne – altså elementer i den sætningsanalyse vi kender fra grammatiktimerne.

2. Valens og grammatiske relationer

Spørgsmål om verbernes valens er helt centrale i sætningsanalysen, da verbalet er det led i sætningen ud fra hvilket de øvrige led defineres. Sætningens led tildeles herefter ledfunktioner ud fra valensstrukturen for det verbum der udgør sætningens verbal. Den valensteori vi definerer leddene ud fra, går ud på, at et givet verbum i sin grundbetydning omfatter et antal *argumenter*, dvs. en, to eller tre 'deltagere' i verbalsituationen (jf. Herslund, Korzen, Nølke & Sørensen, red., 1996-2004, herefter: **DFS**). Disse semantiske argumenter vil i en fuldt udbygget struktur, altså en sætning med verbet som verbal og alle dets semantiske roller udtrykt, blive tildelt en af de syntaktiske valensledsbetegnelse, subjekt (S), objekt (O), eller et af *adjekt*-leddene, der foruden subjekts- og objektsprædikat (SP & OP) omfatter lokativobjekt (LO), dativobjekt (DO) og det indirekte objekt (IO).

2.1. Adjektsrelationen og dens manifestationer

Det vil sjældent være et stort problem i en sætningsanalyse at bestemme hvilket led der er S og O (hvis sætningens verbal er transitivt). S bestemmes forholdsvis ligetil ved at undersøge kongruens med verbet, samt en række andre forhold, fx ledstilling, kasus på pronominer, etc. O kan i de fleste tilfælde bestemmes med pronominalisering – kan et led udskiftes med et bundet pronomen i akkusativ, er det O i sætningen. Adjektsrelationen, derimod, kan somme tider give problemer, både i forhold til at afgøre om der foreligger et valensled eller et adverbial og i forhold til at bestemme hvilken type adjekt der er tale om i en given sætning.

I valensteorien som den er defineret i DFS udgør adjektet én grammatisk relation, og undertiden kan et adjekt således analyseres på flere forskellige måder. I dette eksempel:

(6) Yvonne est **en prison**

er der ingen tvivl om at præpositionssyntagmet *en prison* er et adjekt – et valensled – men det er muligt at analysere det som både LO og SP. I begge tilfælde drejer det sig om en adjektsrelation, og den specifikke forskel mellem disse to typer led er mindre vigtig for analysen af (6), eftersom der uden problemer kan argumenteres for begge løsninger.

Til gengæld kan der opstå visse vanskeligheder ved at kombinere to typer adjekter som har en klart forskellig semantik. I (7) drejer det sig om et *klart* lokativisk LO og et lige så klart prædikativisk SP, som er sideordnet i et paratagme der udfylder sætningens adjektsrelation. Denne 'konflikt' mellem adjekttypernes semantik medfører tilsyneladende en tvivlsom grammatikalitet i sætningen. Skal flere elementer sideordnes i et paratagme der udfylder en sætningens adjektsrelation, kræver det tilsyneladende at i hvert fald et af elementerne er semantisk fleksibelt nok til at begge elementer kan siges at repræsentere den samme type adjekt, sådan som det er tilfældet i (7').

- (7) a. ??Marie est **en Espagne et furieuse**
 (7) b. Marie est en Espagne et en prison / Marie est en prison et furieuse

Imidlertid kan en anden operation muliggøre kombinationen af de to adjekttyper i (7), nemlig tilføjelsen af et *très* på adjektivet *furieuse*. Det gør tilsyneladende strukturen betydeligt mere acceptabel:

- (7) c. Marie est **en Espagne et très furieuse**

Udgangspunktet for at forklare acceptabiliteten af (7c) må være at strukturen i (7a) ikke er acceptabel. Tilføjelsen af *très* ændrer altså strukturen grundlæggende.

For at forstå effekten af dette *très* kan vi foretage en ekskurs omkring substantivsyntagmer hvor et appositionelt adjektivsyntagme står efter en relativsætning. I sådanne tilfælde kan et *très* nemlig også påvirke strukturens acceptabilitet ganske betydeligt:

- (7') a. *Une jeune fille qui avait environ dix-sept ans, **jolie**

- b. Une jeune fille qui avait environ dix-sept ans, **très jolie**

Effekten af *très* er formentlig at give adjektivsyntagmet den prædikative vægt der skal til for at opfatte det som en apposition i substantivsyntagmet. En grund til at appositionen er løsrevet fra resten af substantivsyntagmets underordnede led, er nemlig at appositionen repræsenterer en helt ny prædikation – hvilket hos PSV formuleres således at en apposition ”enten er eller kan omskrives til en appositionel relativsætning”. Appositionen har altså et mål af prædikativ selvstændighed som attributiver ikke har. Og denne prædikative selvstændighed kan siges at være signaleret af *très* i (7'b).

På baggrund af den prædikative selvstændighed *très* tilføjer, kan vi både redde reglen om at sideordnede konstituenten der udfylder én adjektsrelation må have samme semantiske karakter, som i (7b), og forklare acceptabiliteten af (7c): det andet element tilhører en ny prædikation, og det udgør derfor et nyt diskurselement. *Très furieuse* i (7c) er således en reduceret sætning – altså et sætningsemne – som er sideordnet med sætningen *Marie est en Espagne*; en sideordning der er oplagt, eftersom det er samme subjekt og verbal i de to diskurselementer, og en udeladelse (ellipse) er uproblematisk for fortolkningen. Et adjektiv alene har ikke nok prædikativ vægt til at signalere at det drejer sig om en ny prædikation, hvilket de to eksempler i (7') også viser.

Kombinationen af adjekter med grundlæggende forskellige betydninger (typisk LO og SP) er således mulig, men kun hvis det er muligt at foretage en art semantisk 'ensretning' af de to, således at de semantisk alligevel kommer til at have den samme relation til verbet. Hvis en sådan ensretning ikke er mulig, vil det være nødvendigt at tilføje en størrelse der tilføjer det ene af elementerne prædikativ vægt nok til at signalere at det drejer sig om en anden prædikation, som via ellipse og efterfølgende sammenknytning af diskurselementer hænger sammen med den første.

Det er vigtigt at bemærke i forbindelse med denne diskussion om acceptabilitet af en konkret struktur, at der i mange tilfælde kan opstå glidende overgange mellem to typer af adjekter, således at analysen med to prædikationer og diskurselementer ikke er nødvendig. I (7a) drejer

det sig imidlertid om to meget konkrete udtryk for adjekttyperne LO og SP – som i deres rene form er uforenelige. En struktur hvor der ikke er et *très* (eller et lignende signal om øget prædikativ vægt) kan derfor sagtens findes, men der vil formentlig være en klar tendens til at *très* optræder i denne type eksempler⁸, og den løsning vi her har foreslået, giver både en forklaring af denne tendens, samt en art retningslinie for semantikken i adjekterne i forhold til deres indbyrdes kombination.

2.2. To konkrete problemer i én analyse

Det kan i mange tilfælde være mindre ligetil i det hele taget at bestemme ledfunktionerne i en sætning, enten fordi verbets valensstruktur ikke er entydig i grundbetydningen, eller fordi der kan være usikkerhed om en grammatisk struktur i forbindelse med verbalet. Det følgende eksempel illustrerer begge disse typer af usikkerheder omkring valens:

- (8) (...) elle **se laissa marier** avec un petit commis du ministère de l'instruction publique.
(Maupassant, *La Parure*)

Det første valensrelaterede spørgsmål i forbindelse med analysen af (8) er om der i det med fed skrift markerede ovenfor er tale om et **sammensat verbal** med det refleksive '*se laisser*' som hjælpeverbum, på samme måde som *laisser* og *faire* kan optræde som hjælpeverber i forbindelse med infinitiv ved kausativbøjningen, så der altså er en egentlig valensalternation.

Ved alternationer som kausativbøjningen (*faire* + infinitiv) er et væsentligt kriterium til at fastslå forbindelsens tæthed om infinitivens komplement i klitisk form samles foran det finitte verbum, således at der til de to verber altså kun er ét sæt pronominale komplement. Ved en konstruktion som denne er det vanskeligt at finde et lige så afgørende argument for eller imod at det drejer sig om en sammensat verbalform, fordi der ikke er nogen pronominaliserbare komplement at flytte rundt med for at se om de lægger sig til hele forbindelsen eller kun til infinitiven.

⁸ Blandt de øvrige signaler om prædikativ selvstændighed i adjektivet kan især nævnes en tendens til intonationsbrudskomma foran konjunktionen *et*: *Marie est en Espagne, et furieuse*. Denne tendens hænger udmærket sammen med kravet om prædikativ selvstændighed for at strukturen bliver mulig; intonationsbrudskommaet signalerer nemlig i mindst lige så høj grad som *très* at der er tale om en ny prædikation.

Et argument for at se forbindelsen 'se *laisser* + infinitiv' som et sammensat verbal er til gengæld en tilsyneladende mangel på en alternativ analyse; det mest sammenhængende bud på en sådan er formentlig en konstruktion der svarer til en intransitiv udgave af typen '*laisser* + O + OP', på samme måde som i sætningen *je la laisse partir*, der både kan analyseres med sammensat verbal (hvor den lyder fx *Je laisse partir Marie* med ikke-klitisk O), og som konstruktionen med OP (*Je laisse Marie partir*). I dette tilfælde er forbindelsen intransitiv i kraft af reflexiven, og analysen ville derfor hedde 'se *laisser* + SP'.

Hos Riegel et al. (1994) beskrives denne type konstruktion i afsnittet om forskellige syntaktiske manifestationer af den funktionelle kategori passiv (på linie med konstruktioner som *se faire* + infinitiv), hvilket altså tyder på en tendens til at betragte 'se *laisser* + infinitiv' som en sammensat verbalkonstruktion, om end det klareste argument i den retning forbliver at den alternative analyse, dvs. med SP, ikke skulle forekomme specielt hensigtsmæssig. Det virker altså vanskeligt at argumentere afgørende for den ene eller den anden analyse i dette tilfælde; begge analyser forbliver mulige. Vi kan muligvis sige at analysen med sammensat verbal virker bedst, i mangel af helt afgørende argumenter for det modsatte.

Analysens andet problem i (8) er det understregede præpositionssyntagma indledt med *avec* og dets forbindelse med det reflexive verbum *se marier*. Spørgsmålet er her, om *avec*-syntagmet er et valensled, altså det betydningsneutrale IO, eller om det drejer sig om en særlig type adverbial. Skulle det her dreje sig om et adverbial, passer det bedst ind i kategorien for den udvidelse af sætningens semantiske agent (typisk udtrykt i S), som kaldes **konkomitensadverbial** – altså adverbialer der betegner at S-relationen udfører verbalhandlingen 'sammen med' en anden størrelse (fx *danser/jouer avec qqun*).

Søger man hjælp til at løse dette problem i de grammatiske håndbøger, fx PSV, viser det sig at de tests der sædvanligvis bruges til at finde argumenter i retning af adverbialanalysen eller valensanalysen af et givet led, ikke fungerer i dette tilfælde. For det første kan et konkomitensadverbial, der er et bundet adverbial, formentlig i lige så ringe grad som et IO foranstilles (??*Avec sa femme, il danse*), og det kan således heller ikke lade sig gøre at foranstille *avec*-syntagmet her (**Avec Jeanne, Pierre se marie*). For det andet kan præpositionen heller ikke skiftes ud ved noget konkomitensadverbial, selv om det ikke som

ved et IO er verbet der styrer præpositionsvalget (konkomitensadverbialer indledes langt hyppigst med *avec*), så PSVs anden vigtige test til at skelne mellem adverbial og IO, der går på præpositionsudskiftning, kan heller ikke umiddelbart bruges til at løse dette problem (**Tu t'es marié avec Charlotte ou à Paris ? ; *Tu as dansé avec ta femme ou à Paris ?*).

Konstruktionen '*X et Y se marient*', hvor deltagerne virker omtrent lige styrende i forhold til verbalhandlingen, er ret forskellig fra den konstruktion der bruges i (8), altså *X se marie avec Y*. Der er en klar forskel på den grad af styring de to tilknyttede led har i forhold til verbalhandlingen. S er således sædvanligvis den størrelse ud fra hvilken situationen skal ses, og konstruktionen '*X se marie avec Y*' lægger altså betydeligt mere vægt på den kontrollerende karakter af X. Umiddelbart er konkomitensadverbialet en slags udvidelse af samme semantiske rolle, og ved første øjekast kan forskellen mellem '*X et Y se marient*' og '*X se marie avec Y*' altså ligne et argument mod analysen af *avec*-syntagmet som konkomitensadverbial, fordi der er den betydningsforskel, som kunne antyde at vi her kan have at gøre med forskellige semantiske roller.

Bruges verbet fx i en sætning som *Tu devrais te marier*, har man således en klar fornemmelse af at der mangler en deltager i verbalsituationen (at gifte sig er – i modsætning til fx at danse – ikke noget, man bare lige kan gå hjem og gøre alene!), og det ligner således en **absolut anvendelse** af verbet, dvs. en anvendelse hvor verbet har semantiske argumenter, der ikke udtrykkes syntaktisk i strukturen. Dette er et godt argument for valensanalysen af *avec*-syntagmet: Når man som modtager af en sætning som (8) har indtryk af at der ville mangle noget i forhold til verbets betydning hvis *avec*-syntagmet ikke var udtrykt, tyder det klart på at syntagmet har status af valensled.

Endnu et argument som går i retning af valensanalysen, er et som i mange andre sammenhænge er hyppigt brugt til at skelne valensled fra adverbialer, nemlig at der findes en semantisk stort set tilsvarende transitiv konstruktion med S + O: *Pierre épouse Jeanne*, hvilket også her tyder på, at *avec*-syntagmet bedst analyseres som et IO. Desuden viser tilstedeværelsen af det reflektive pronomen at hele strukturen oprindeligt er afledt af en

transitiv konstruktion med et andet subjekt: *Napoléon marie sa fille au fils du voisin*, hvor der klart er tale om et valensled.

Det forbliver dog et spørgsmål, hvorvidt der er en helt afgørende forskel på de to analyser. Der er naturligvis ikke komplet funktionel ækvivalens mellem en sætnings S og en udvidelse af det i form af et konkomitensadverbial. Argumenterne for at det klart drejer sig om to forskellige roller i (8) udelukker således ikke analysen af *avec*-syntagmet som et konkomitensadverbial; blot drejer det sig om en række karakteristika der synes at trække i retning af en analyse af syntagmet som et valensled. Konkomitensadverbialet repræsenterer naturligvis et andet led i sætningen end S, og denne type adverbial har en række strukturelle egenskaber der gør det vanskeligt at adskille klart fra IO.

Emnet valens er naturligvis vigtigt i forhold til den helt grundlæggende sætningsanalyse, men som denne diskussionen formentlig giver et tydeligt indtryk af, er tvivlsspørgsmål ikke sjældne, og de kan i mange tilfælde føre til situationer hvor to mulige løsninger af et problem er lige gode. Dette kan ses som en stor fordel ved det analysesystem vi bruger i grammatikfaget på Fransk, eftersom det giver plads til et vist mål af kreativitet, og systemet kan således tilpasses løsninger af konkrete problemer – sågar de problemer der har mere end én rigtig løsning.

3. Pronominalsyntagmer og konjunktionalsyntagmer

PSV har i over to årtier fungeret som grundbog i grammatik på Fransk, og den er på mange måder stadig imponerende i forhold til omfanget af de problemer den behandler. Sine steder udviser bogens forfattere imidlertid en vis inkonsekvens i forhold til visse emner, hvilket medfører nogle uklarheder. I dette afsnit vil vi tage fat på to konkrete eksempler på sådanne uklarheder og foreslå et par nye betegnelser i forhold til PSVs. Vi tager udgangspunkt i PSVs lidt ejendommelige analyse af strukturer som dette eksempel:

- (9) C'était une de ces jeunes filles nées, comme par une erreur du destin, dans une famille d'employés. (Maupassant, *La Parure*)

Det første analyseproblem i (9) er forbindelsen '*une de* + substantivsyntagme', der i PSV står beskrevet som et "pronomen med underordnet specificerende led". Den analyse trækker klart i retning af at se *une* som kerne, og andre analyser ville formentlig kræve at vi enten udvider begrebet *prædeterminativ* betragteligt, eller ser forbindelsen '*un de ces*' som en særlig slags grammatikaliseret determinativ. Med *une* som kerne undgår vi sådanne komplikationer, og typen '*un de* + substantivsyntagme' analyseres således bedst som et syntagme bygget op omkring det indefinitte pronomen *un*, dvs. et **pronominalsyntagme**.

Pronominalsyntagme er ikke en betegnelse PSV bruger, og PSV går altså ikke hele vejen i den analyse der ellers lægges op til med forklaringen 'pronomen + underordnet led' – muligvis med det formål at opretholde en regel om at pronominer ikke kan have egentlige attributiver, som det fx gælder for de bundne personlige pronominer. Imidlertid findes der som bekendt andre pronominer, fx de demonstrative, som skal have attributiver når de forekommer i deres ubundne form (fx *celui-ci*, *ceux qui...*), og tanken om attributive led knyttet til pronominer – hvorved der opstår egentlige pronominalsyntagmer – ligger lige for. Problemet i forhold til PSVs opfattelse af pronominerne muligheder for at knytte led til sig er at en del pronominer ikke er egentligt pronomielle i den forstand at de står 'i stedet for' et andet nominalt udtryk, men derimod, som tilfældet er i (9), udgør det egentlige centrale ord, dvs. kernen i et syntagme der kan knytte en anden størrelse til sig som attributiv. Især indefinitte pronominer bruges hyppigt i konstruktioner som denne.

Det andet problem i (9) er strengen *comme par une erreur du destin*, som er et indskudt adverbial i det attributive participiumsytage der har *nées* som kerne. Dette adverbial er et sammenligningsadverbial, og på konstituentplanet udgøres dette adverbial ifølge PSVs analyse af en reduceret sammenligningsbisætning, dvs. et bisætningsemne. Udover konjunktionalet *comme* indeholder dette bisætningsemne årsagsadverbialet *par une erreur du destin*.

Denne analyse kan med fordel forsøges forbedret, da det af flere grunde er tilrådeligt så vidt muligt at undgå at analysere en sproglig streng som en 'reduceret' udgave af noget andet. I dette tilfælde er der specielt to grunde til at lede efter en anden analyse end sætningsemne-analysen: For det første vil det i dette tilfælde nok være vanskeligt at udbygge sætningsemnet

til en komplet sætning – fx er det ikke klart ud fra denne struktur hvad verbalet skulle være i en fuldt udbygget sætning svarende til strengen indledt af 'comme'. For det andet er strukturen i sådanne adverbialer sjældent en fuldt udbygget sætning, og det synes altså mere systematisk og elegant at se adverbialet som ikke-reduceret. Den alternative løsning til PSVs bisætningsemne ligger til gengæld ikke lige for, og vi må her gå klart uden for rammerne af PSVs analyseapparat.

En mulighed ville være at betegne *comme* som et konjunkional der underordner forskellige syntagmetyper (her et præpositionssyntagme) til verbalet. Dette forklarer forholdet mellem strengen indledt med *comme* og den øvrige sætning, samtidig med at denne modifikation af analyseapparatet gør rede for at den type PSV kalder 'reduceret', sandsynligvis vil forekomme langt hyppigere end den fuldt udbyggede. Tilbage står nu at afgøre hvilken konstituent det her drejer sig om. Eftersom strengen stadig er indledt af konjunktionalet *comme*, vil vi foreslå at tale om en variant af gruppen **konjunktionalsyntagmer**, altså grupper af ord indledt med en konjunktion. Det prototypiske konjunktionalsyntagme er en egentlig bisætning, men denne type viser at der findes andre typer konjunktionalsyntagmer.

Et konjunktionalsyntagme består på sit øverste analyseniveau af to dele, nemlig for det første konjunktionalet og for det andet det vi kunne kalde en konjunktionalsstyrelse, der udgør resten af syntagmet. Konjunktionalsyntagmer er altså *katatagmer*, dvs. syntagmer uden egentlig kerne, på samme måde som fx præpositionssyntagmer, for konjunktionalet kan ikke være det eneste led – det er således ikke en kerne – og den størrelse der udgør konjunktionalsstyrelsen, er ikke underordnet hvis ikke konjunktionalet er til stede. Den prototypiske konstituent der udfylder en konjunktionalsstyrelse, er en sætning – hvorved konjunktionalsyntagmet udgør en egentlig bisætning, men i (9) er det et præpositionssyntagme.

Indførelsen af konjunktionalsyntagmer indrettet på denne måde fjerner behovet for at se sammenligningsadverbialer som reducerede bisætninger, sådan som PSV foreslår at gøre. I den analyse vi her har foreslået, består denne type sammenligningsadverbialer typisk af konjunktionalsyntagmer, der som nævnt kan have en række forskellige konstituenttyper som konjunktionalsstyrelse.

Med vores forslag til en ny analyse af denne streng med *comme* mener vi således at have gjort rede for både det faktum at strukturer med *comme*, men uden fuldt udbygget sammenligningsbisætning (og ofte også uden mulighed for at udbygge strukturen), ikke er reducerede bisætninger, selv om de har konjunktionalet, og dermed underordningen i forhold til verbalet, til fælles med bisætningerne.

4. Afsluttende bemærkninger

Denne artikel er den første i hvad der forhåbentlig bliver en lang række. I arbejdet med sætningsanalyser, såvel i grammatikværkstedet som i undervisningstimerne og i opgaverne, vil der blive ved med at opstå problemer som ikke lader sig løse udelukkende ved hjælp af det traditionelle analyseapparat der præsenteres i PSV og andre håndbøger. Det er en god ting, for det er den kreativitet og udvikling der er brug for i løsningen af sådanne vanskelige analyseopgaver, som hjælper den grammatiske analyse videre, hvorved beskrivelsen af sprogets indretning også bliver mere præcis.

Vi har i denne artikel kigget nærmere på nogle få analyseproblemer, og i fremtidige artikler af samme type vil vi – eller muligvis andre forfattere – beskæftige sig med andre problemer. Der er således ikke nogen egentlig 'rød tråd' eller noget lineært forløb i den artikelserie der hermed er sat i gang, men blot det mål at løse en række specifikke problemer – samt naturligvis behandle årsagen til at disse problemer opstår.

I forbindelse med konkrete analyser er det vigtigt at notere sig formålet med dette arbejde, som vi har skitseret i indledningen ovenfor: Analysen er ikke et mål i sig selv, men derimod et glimrende redskab til at iagttage og forstå sprogsystemet. Vi håber derfor her at have illustreret det potentiale for bredere perspektiver der består i at måtte foretage små modifikationer på analyseapparatet.

Referencer og forslag til yderligere læsning

Arndt, H. (1996): *Grammatisk analyse*. Århus: Institut for Lingvistik

Dik, S. C. (1997): *The Theory of Functional Grammar*. Part I (The structure of the clause). Amsterdam/Berlin: Mouton de Gruyter.

Fournier, J.-L. (2004): *Grammaire française et impertinente*. Paris: Payot.

Grevisse, M. (1988): *Le bon usage*. 12. udgave, redigeret af A. Goosse. Paris: Editions Duculot.

Halliday, M.A.K. & C.M.I.M. Matthiesen (2004): *An Introduction to Functional Grammar* (Third edition). London: Hodder Arnold.

Herslund, M., H. Korzen, H. Nølke & F. Sørensen (red.) (1996-2004): *Det franske sprog*. Foreløbig udgave (DFS)

Hopper, P. J. & E. Traugott (2003): *Grammaticalization* (Second edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Jønsson, M. (2005): Om sætningsemner i fransk grammatik. I: *Ny forskning i grammatik, fællespublikation 12*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Jønsson, M. (2008a): "Le passif en français : Essai d'analyse textuelle et fonctionnelle" I (Pré)publications, #192, pp. 28-49. Aarhus Universitet, afdeling for Fransk. Webpublikation på adressen:

<http://www.fransk.au.dk/forskning/publikationer/prepub192>.

Jønsson, M. (2008b): "Pronominalisering med *en* fra franske nominalsyntagmer. Analyse og perspektiver", i Bache, C., A. Holsting, H. Høeg Müller & N. Nørgaard (red.) *Ny Forskning i Grammatik*, fællespublikation 15. Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 95-112.

Kongsdal Jensen, O. et al. (1999): "Rettelser, tilføjelser og kommentarer", i *Suppleringshæfte til Fransk Grammatik* ved grammatiklærerne i fransk på Romansk Institut, Københavns Universitet.

Le Goffic, P. (1993): *Grammaire de la phrase française*. Paris: Hachette.

Nølke, H. (1993): *Le regard du locuteur*. Paris: Kimé

Nølke, H. (1994a): "Sætningsanalyse". Introduktionspapir. Findes på web-adressen www.hum.au.dk/romansk/romhn/s_analyse.htm

- Nølke, H. (1994b): *Linguistique modulaire – de la forme au sens*. Paris/Louvain: Peeters.
- Nølke, H. (1997): *Fransk grammatik og sprogproduktion*. København: Gyldendal.
- Nølke, H. (2001a): "Konnektorgrammatik". Ny forskning i grammatik, fællespublikation 8 (Gilbjerghovedsymposiet). Odense: Odense Universitetsforlag (191-206).
- Nølke, H. (2001b): *Le regard du locuteur 2*. Paris: Kimé.
- Pedersen, J., E. Spang-Hanssen og C. Vikner (1980): *Fransk Grammatik*. København: Akademisk Forlag. (PSV)
- Riegel, M., J.-C. Pellat & R. Rioul (1993): *Grammaire méthodique du français*. Paris: P.U.F.
- Roulet, E., L. Fillietaz & A. Grobet (2001): *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*. Sciences pour la communication. Berne: Peter Lang.
- Togeby, K. (1965): *Fransk grammatik*. København: Gyldendals forlag.
- Togeby, K. (1982-1984): *Grammaire Française (I-V)*. København: Akademisk Forlag.
- Wilmet, M. (1997): *Grammaire critique du français*. Bruxelles: Duculot.

Fif til oversættelse fra fransk til dansk

Rebecca Aaviaaja Stevn

Pendant mon deuxième semestre, j'ai suivi des cours de traduction du français en danois (*Oversættelse og interkulturel formidling til dansk*) avec le professeur Henning Nølke. J'ai pris des notes pendant les cours et, à l'aide de M. Nølke, on a trouvé des moyens stratégiques afin de faciliter la traduction. Si on ne sait pas comment commencer la traduction, et si on a un problème, ces moyens sont un guide pour traduire du français en danois. Ce sont des stratégies qui permettent de résoudre de grands ainsi que de petits problèmes de traduction.

0. Indledning¹

Hvis man sidder og river sig selv i håret fordi man ikke kan få den danske oversættelse til at makke ret, kan man tage et kig på de følgende sider. Det er nedskrevne fif til en dansk oversættelse af en fransk tekst, som bygger på noter fra undervisningen i "*Oversættelse og interkulturel formidling til dansk*" ved Henning Nølke. Det skal siges at punkterne er skrevet som en vejledning og en hjælp, og de skal derfor ikke nødvendigvis følges punktvis.

Først vil der blive givet en introduktion til hvordan man kan gribe en fransk tekst an, derefter følger afsnit med mere specifikke fif man kan plukke ud fra når man er i gang med oversættelsen. Da der ikke er generelle regler (med undtagelse af klart syntaktiske regler) for hvordan man skal oversætte en tekst, kan det kun være vejledende tips til hvordan man kan anskue en tekst. Det er forskelligt hvilke strategier man kan bruge, alt efter hvilken type tekst der er tale om.

1. Strategier

Når man sidder med den franske tekst i hånden, skal man som start sætte sig godt ind i teksten. Det er nødvendigt med en forståelse for tekstens tone, fx om forfatteren tilsigter ironi, eller der er tale om en komisk eller faktuel tekst.

¹ Nærværende 'fif' bygger på mine noter fra undervisningen i faget *Oversættelse og interkulturel formidling til dansk* ved Henning Nølke. *Politikens retskrivnings- og betydningsordbog* definerer *fif* som et navneord der har betydningen 'kneb' eller 'trick' – mit mål i denne artikel er således at give nogle bud på hvordan man med lidt snilde kan gøre oversættelsen lettere for sig selv.

Efter at have opnået en god forståelse af teksten kan man gå til næste niveau og se på oversættelsesstrategierne. Her kan man vælge om man vil holde sig tæt til teksten eller om man ønsker en friere oversættelse. Dertil skal man også tænke på om man vil have den danske oversættelse til at ligne den franske², eller om det passer bedre med en friere oversættelse der er knap så teksttro³. Disse strategier for fremgangsmåden er opstillet med henblik på en bedre forståelse af teksten, og man skal frem for alt huske på at teksten skal være forståelig for læseren af den oversatte tekst.

1.1. Fremgangsmåde før og under oversættelsen

1. Læs originalteksten igennem
2. Dan et "mentalt billede" af originalteksten og find ud af emnet og værdiladningen
3. Lav eventuelt en tekstanalyse
4. Oversæt ikke bare ord for ord
5. Brug 'Petit Robert' eller 'Trésor de la langue française' (fra nettet) til at tjekke det franske med. Dvs. om det franske oversatte ord er betydningsmæssigt tilsvarende det danske.

1.2. Syv strategier⁴ under oversættelse, som man kan plukke ud fra

De følgende syv punkter er opstillet for at vise forskellige måder hvorpå man kan vælge at oversætte et enkelt ord. Her kan oversætteren vælge, hvilken strategi der giver den bedste forståelse for det oversatte ord. Jeg kalder det for en strategi, da oversætteren selv vinkler oversættelsen ud fra en valgt fremgangsmåde. Fx om det er muligt at låne fremmedordet fra originalteksten eller man kan finde noget tilsvarende på det oversatte sprog med henblik på, at det ikke må sløre modtagerens forståelse.

1. Emprunt (lån): Man låner ord fra fremmedsproget → *dollars, bar, café...*
2. Calque (efterligning): Man efterligner fremmedsproget → *science-fiction* (fr.)/ *science fiction* (eng.)
3. Traduction litterale: En ord-til-ord oversættelse → '*Où es-tu?*' (fr.) *Hvor er du?* (da.)

² Dette kalder man en imitativ oversættelse, da man ønsker at imitere originaltekstens tone for at opnå samme stilmæssige effekt.

³ Man kalder dette for en funktionel oversættelse, hvor det funktionelle ligger i, at det vigtigste er modtagerens forståelse af teksten.

⁴ De syv strategier findes hos Jean-Paul Vinay & Jean Darbelnet: *Stylistique comparée du français et de l'anglais*.

4. Transposition: '*Il a annoncée qu'il viendrait*' og '*Il a annoncée son arrivée*' → betyder egentlig det samme.
5. Modulation: '*Det er ikke vanskeligt at vise*'/ '*Det er ikke svært at vise*' → så kan man ommodulere det og fjerne negationen, så det bliver til: '*Il est facile de démontrer*'
6. Equivalence: '*Aïe!*' svarer til '*Av!*'
7. Adaption: '*Le Tour de France*' kan ikke oversættes til det danske cykelløb '*Danmark Rundt*', det er simpelthen ikke af samme kaliber.

2. Overordnede fif

Ækvivalens: Den oversatte tekst skal ækvivalere stilistisk med originalteksten: høj stil, lav stil, ironi, komik osv.

En tekst må ikke være kronodifferent, dvs. den må ikke være samtidsforskellig. Har man fx et digt som er skrevet i 1800-tallets Frankrig, kan det ikke oversættes sprogligt på samme måde som et dansk digt fra 1800-tallet, da samtiden landene imellem er forskellig og dermed også sprogligt forskellige. Man skal søge at give den samme tone som tiden den er skrevet i, men stadig med øje for at samfundsstrukturen og kulturen er forskellig fra land til land, og at landene derfor ikke nødvendigvis er på samme stilmæssige plan.

Kohærens: Når man læser en tekst, opfatter man helt automatisk at der er en sammenhæng i teksten. Det kan både være på et mindre plan, altså sætningsplan, eller på et større plan, for eksempel romanen.

Har man et spidsstillet adverbium af typen *sans doute* og vil etablere sammenhænge med det tidligere, kan man bruge omvendt ordstilling.

Til at skabe kohæsion (sammenhæng) kan man bruge en række kohæsive midler til at skabe sammenhænge mellem sætninger:

- 1) Anaforer: Eks. '*Pierre entre, il...*' Pronominalisering af propriet
- 2) Tema/rema: Hav øje på ledstillingen med det kendte i starten af sætningen (tema) og den nye information til sidst (rema).
- 3) Konnektorer: Eks. 'og', som viser tilbage til det tidligere sagte (uddybes lidt nærmere under punktet 'Flertydighed')

Kulturemer: Kulturemer er elementer der hører en bestemt kultur til. Altså har man fx at gøre med det franske tokammersystem (l'Assemblée Nationale og Senatet), kan det ikke oversættes til noget tilsvarende dansk, da vi har et etkammersystem (Folketinget). Derimod må man forsøge at oversætte det så det er tilsvarende, men uden at det bryder originaltekstens stil. Man kan således også ofte støde på forfatternavne eller bygninger som kalder på en bestemt følelse hos franskmændene.

Et eksempel på en gade, som en dansker (til forskel fra pariserne) måske ikke ville kende til:

(1) *"Il habitait alors Quai Voltaire."* (taget fra : *"Guide de Paris mystérieux"*)

Kan oversættes med :

"Han boede på det dengang fornemme Quai Voltaire."

Her antyder man, at det ikke bare er en tilfældig gade i Paris, men at det engang havde været en fornem gade.

Ved oversættelse af kulturemer bør man spørge sig selv om det er nødvendigt for resten af teksten og for læseren at uddybe. Altså om de skal forklares for at give en bedre forståelse af teksten, eller om en uddybende forklaring er overflødig.

Værdiladning: Man skal være opmærksom på en teksts værdiladning. Det vil sige, at man ud fra de forskellige signaler teksten sender, kan opfatte en bestemt tone eller synspunkt.

Hvis man støder på farve-adjektiver, kan det være en subjektiv holdning der kommer til udtryk.

"Style indirect libre"/ "dækket direkte tale" er en andens subjektive stemme, der kommer til udtryk indirekte i teksten. Det er en fortælle teknik som gør det muligt for fortælleren at give sin personlige beskrivelse af personer i en tekst.

Brug af deiksis peger i retning af den der taler, og kan understrege en given persons holdning: *Her, nu, ham dér* osv.

Hvis der er anvendt mange punktummer i originalteksten, kan det være et bevidst valg fra forfatterens side at atomisere sætningerne og efterlade en følelse af fx en række aktionsprægede handlinger.

2.1. StilFif

Metaforer: Ved metaforer bør man overveje om den giver det samme billede i oversættelsen som på originalsproget.

Metonymier: metonymi er et stilistisk virkemiddel hvor man kan erstatte eller ombytte et udtryk med et andet lignende udtryk for stilmæssigt at give en anden billedlig association.

(2) *The White House* → præsidenten i USA

På en bar: "Skal vi tage et glas?". Her er et *glas* et billede på fx et glas vin. Man har reduceret udtrykket, men vi har ud fra konteksten en fælles opfattelse af, at det må betyde en alkoholiseret drik.

Tankeoverførslen: Skal man holde sig fuldstændig til teksten eller ej? Hvis det er med henblik på at gengive et nøjagtigt stemningsbillede, er det en god idé at lave en mere eller mindre fri oversættelse. Man skal overvejende være konnotativ i sin oversættelse. Det vil sige, at man skal passe på med ikke at "affarve" stemningen i originalteksten ved at holde sig for tæt til en direkte oversættelse. Det vigtigste er at få forfatterens tanker overført fra originalteksten gennem oversætteren og oversættelsen til modtageren/læseren.

Anførende sætninger på fransk har deres helt egen semantik, ligesom på dansk. Ved oversættelse skal man finde et udtryk tilsvarende dansk:

(3) Fransk: « *Rien à signaler* », précise-t-il...

Dansk: "Intet at melde", siger han...

3. DetaljeFif

Hvor de tidligere punkter har været overordnede teknikker og metoder under oversættelsen, vil jeg i mit næste punkt introducere nogle fif, som behandler mere konkrete elementer.

3.1. Diskurspartikler

Partikler der nedtoner: *Vel, jo nok, da, skam, hellere...* Ved interaktion mellem to personer er partiklerne gode at have med. Det kan ofte være svært at oversætte disse partikler med direkte tilsvarende udtryk på fransk, men her må man overveje hvad der er vigtigst for oversættelsen, og hvad der dækker stemningen bedst.

Eks. "*Danskerne foretrækker jo at skjule deres følelser.*"⁵ Det danske "jo" bruges ofte og kan være svært at oversætte til fransk, da partiklen bruges på mange forskellige måder på dansk. Her synes jeg partiklen giver en lidt humoristisk tone, altså at "jo" stiller fordømmen om franskmændenes iltre lune skarpt op mod danskernes beherskede fremtoning.

Man kunne vælge at oversætte det med "*en effet*" for at understrege et sådant synspunkt og sætter lighedstegn mellem konteksten og den anførte sætning: "*En effet, les Danois préfèrent cacher leurs sentiments.*"

3.1.1. Konnektorer

Fransk kan have ord der forbinder sætninger (konnektorer), med en ensrettet eller en modsatrettet betydning. Der skal skelnes mellem følgende typer:

- (4) a. '*en effet*' → ensrettet i sin betydning
- b. '*en fait*' → modsatrettet i sin betydning

- (5) a. '*et*' → ensrettet
- b. '*mais*' → modsatrettet

'*Et*' bekræfter og fører det tidligere ytrede videre, hvorimod '*mais*' kan modstride det der lige er blevet sagt og bringer os i en anden retning.

Disse elementer giver teksten en logisk argumentativ retning og leder læseren til at opfatte sammenhængen på en bestemt måde.

En modsatrettet markør kan fx angive at der er to synspunkter til stede i teksten, og at den enes synspunkt måske er argumentativ modsat den andens.

⁵ Taget ud fra konteksten at franskmænd har svært ved at leve i Danmark, fordi en dansker mener det er uhøfligt at udtrykke følelser overfor fremmede, modsat franskmændene.

Ved *si*-sætninger skal man være opmærksom på, at de kan betyde noget forskelligt:

- (6) a. 'hvis' → hypotese
 b. 'når' → 'sikkert': hver gang
 c. 'selvom' → indrømmelse
 d. 'om' → spørgsmål

3.2. Substantiver, artikler og pronominer

3.2.1. Substantiver

Nogle gange skal egenskaben for substantivet og adjektivet byttes om:

- (7) Fransk: « l'usure des sièges... » (Maupassant: *La Parure* : 24)
 Dansk: " de slidte stole... "

Man konstruerer syntagmet anderledes, smider genitiven væk og lægger mere vægt på adjektivet. Det vil sige, at der kommer mere fokus på adjektivet. I dette tilfælde er det vigtigste at stolene er *slidte*.

Ved oversættelse af substantiver fra fransk til dansk kan man også have for øje at de to sprog kategoriserer forskelligt. Betydningen af franske substantiver kommer anderledes til udtryk end de danske substantiver. På dansk er det ofte vigtigst at gengive substantivets funktion, hvorimod man på fransk både angiver substantivets funktion og hvordan det ser ud.

- (8) a. Fransk: écurie
 Dansk: (heste)stald
- b. Fransk: étable
 Dansk: (ko)stald

c. Fransk: 'bureau'

Dansk: 'skrivebord' (fra *Sprogtypologi og oversættelse*)

Heraf ses det at fransk har specificeret substantiverne og giver hvert af dem en betegnelse efter deres funktion og konnotationen forbundet med dem. På dansk må man uddybe beskrivelsen ved en foranstillet funktionsangivelse.

Det er ofte svært at oversætte præcist, men man må forsøge at finde det tilsvarende substantiv som passer bedst ind i oversættelsen.

3.2.2. Artikler

Ved legemsdele er der på fransk og dansk en væsentlig forskel, og her skal man være opmærksom på oversættelsen. Hvor man på dansk bruger et possessiv pronomen ved legemsdele, bruger man en bestemt artikel og et reflektivt pronomen på fransk. Eksempel på ejendomsforholdet ved legemsdele:

(9) *Il se lave les mains* → *Han vasker sine hænder*

Altså har man normalt ikke possessive pronomener ved legemsdele på fransk. Bruger man et possessiv pronomen betyder det nærmere, at hans hænder ikke sidder fast på kroppen når han vasker dem.

3.2.3. Pronominer

Man skal være forsigtig med oversættelsen af pronomenerne 'il' og 'elle', da disse også kan betyde 'den' og 'det'. Altså skal man passe på med ikke at komme til at animere og personificere dem.

3.3. Verber

3.3.1. Infinitte og finitte verber

En infinitiv på fransk skal ofte oversættes finit på dansk. En præsens participium er ofte en årsagssætning. I oversættelsen kan man derfor bruge 'da'.

3.3.2. Aspekt

Somme tider er det ikke nødvendigt eller muligt at angive aspektforskellen i den danske oversættelse, hvilket som bekendt skal vises på fransk.

3.3.3. Verbalisering

Ved verbaliseringer skal man ofte på dansk lave en bisætning. Ved oversættelse til dansk skal man ofte verbalisere. Det kan gøres ved hjælp af infinitte verbaler.

Eks. på verbalisering: *"Le matin du 16 avril, le docteur Bernard Rieux, sortit de son cabinet et buta sur un rat mort, au milieu du palier."* (Albert Camus, *La Peste*, s.14)

Her har jeg valgt at verbalisere *'au milieu du palier'* for at præcisere rottens tilstand og placering: *"Om morgenen den 16. april gik doktor Bernard Rieux ud af sit konsultationsværelse og snublede over en død rotte, som lå midt på trappeafsatsen."*

Sammensatte substantivgrupper bliver ofte verbaliserede.

3.4. Lån af fremmedord

Man skal være opmærksom på brugen af direkte overtagne ord fra fremmedsproget, da disse ofte kan få en stærk og speciel betydning. Altså skal man stoppe op ved ord som findes på begge sprog og se, om det har en specifik betydning. Det ses i eksempel (9):

(10) Dansk → *'original'*

Fransk → *'original'*

Efter Nudansk Ordbog bliver *'original'* beskrevet med en negativ klang. *'Original'* kan være det oprindelige, ægte, som der kun findes én af. Hvis det er en person, der bliver omtalt som en original, bliver han beskrevet som et fjols eller en person hvis adfærd ikke er som andres. Efter *Petit Robert* har *'original'* på fransk ikke så stærk en betydning. Her kan det være en person der af karakter skiller sig ud fra andre, men mere i form af noget positivt som giver personen et ejendommeligt særpræg.

3.5. Tegnsætning

Relativsætninger sat på proprier uden determinativ er altid appositionelle, og har man en appositionel relativsætning, kan man anvende det fif at splitte sætningen op og sætte punktum.

Hvis der forekommer en præsens participium er det ofte en god idé at splitte sætningen op og binde sammen med et 'og'.

Fransk bruger ofte 'indskud' og 'udskud', altså hvor der sættes størrelser ind i eller uden for sætningen ved hjælp af komma.

Ved semikolon på fransk er det ofte en god idé at bryde sætningen op på dansk og sætte punktum.

Kolon bruges på fransk ofte til at uddybe ting eller til at vise en årsag/resultat. Der kan til kolonet tilføjes 'en effet' som svarer til 'nemlig' eller 'for'.

Hvor der på fransk er komma efter forfæltet, forekommer det ikke på dansk, med mindre der er en bisætning:

(11) Fransk: « *A ma grande surprise, je suis maintenant assis sur une chaise paillée...* » (Robbe-Grillet: *Djinn* : 32-33)

Dansk: "Til min store overraskelse sidder jeg lige nu på en kurvestol..."

Eksempel fra dansk på komma efter forfæltet hvor der er en bisætning: "Når svalerne flyver lavt, bliver det regnvejr."

4. Konklusion

Som man kan se, er der mange overvejelser på spil inden, under og efter en oversættelse. Det er som nævnt vigtigt at sætte sig ind i teksten til at begynde med, men det er ligeså vigtigt at læse teksten igennem bagefter for at se, om den oversatte tekst også er sammenhængende på dansk. Målet med denne artikel var at samle nogle af alle de små og store problemer der

forekom under oversættelse i undervisningen, for så forhåbentlig at kunne hjælpe andre der støder på lignende eller samme problemer.

Bibliografi

- Nølke, H. (1997): *Fransk Grammatik og Sprogproduktion*. 1. udgave, 1. Oplag. København: Kaleidoscope
- Lundquist, L. (2007): *Oversættelse – problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. 4.udgave. København: Samfundslitteratur
- Pedersen, J.; E. Spang-Hanssen og C. Vikner (2005): *Fransk Grammatik*. 1. udgave, 11. oplag. København: Akademisk Forlag
- Spang-Hanssen, E. (2003): *Sprogets verden og din – om menneskets mærkværdige evne for sprog*. 1. udgave, 3. oplag. København: Nordisk Forlag
- Jean-Paul Vinay & Jean Darbelnet: *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Politikens retskrivnings- og betydningsordbog (1999)*. København: Politikens forlag.

Citerede tekster

- Camus, A.: *La Peste*.
- Caradec, F. og J.-R. Masson: *Guide de Paris mystérieux*.
- Dansk Sprognævn : *Kommaregler* (2004).
- Maupassant, G.: *La Parure*.
- Robbe-Grillet, A.: *Djinn. Un trou rouge entre les pavés disjoints*.
- Sprogtypologi og oversættelse* (Mikrostruktur: ord og syntagmer).